

Аграрлық нарық проблемалары

ТЕОРЕТИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ЖУРНАЛ

№ 2
СӘУІР - МАУСЫМ

Проблемы агрорынка

ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ И НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

№ 2
АПРЕЛЬ - ИЮНЬ

Problems of AgriMarket

THEORETICAL AND SCIENTIFIC-PRACTICAL JOURNAL

№ 2
APRIL - JUNE

АЛМАТЫ
2020

Редакциялық кеңес

Бас редактор

Қалиев Ф.Ә., э.ғ.д., проф., Қазақстан Республикасының ауыл шаруашылық ғылыми академиясының президенті

Бас редактордың орынбасары

Молдашев А.Б., э.ғ.д., проф., Қазақстан Республикасының ауыл шаруашылық ғылыми академиясының академигі

Редакциялық кеңестің мүшелері:

Fuchs Clemens, Dr. habil, Professor for Farm Management University of Applied Sciences, Нойбранденбург қ., Германия; **Анджей Ковальски**, э.ғ.д., профессор, Ауыл және тағам шаруашылығы экономикасы институтының директоры – Мемлекеттік зерттеу институты, Варшава қ., Польша; **Мирослава Терещук**, Ауыл және тағам шаруашылығы экономикасы институты – Мемлекеттік зерттеу институты, Варшава қ., Польша; **Әкімбекова Ғ.Ү.**, э.ғ.д., проф., ҚР АШҒА академигі, Қазақ АӨК экономикасы және ауылдық аумақтарды дамыту ҒЗИ бас директорының ғылым жөніндегі орынбасары, Алматы қ.; **Григорук В.В.**, э.ғ.д., проф., ҚР ҰҒА, ҚР АШҒА академигі, Қазақ АӨК экономикасы және ауылдық аумақтарды дамыту ҒЗИ, Алматы қ.; **Гусаков В.Г.**, э.ғ.д., проф., Беларусь ҰҒА академигі, Беларусь ұлттық ғылым академиясы президиумының төрағасы, Минск қ.; **Джаилов Дж.С.**, э.ғ.д., «Манас» Қырғыз-Түрік университетінің "Экономика" кафедрасының профессоры, Бішкек қ.; **Есполов Т.И.**, э.ғ.д., проф., ҚР ҰҒА, ҚР АШҒА академигі, Қазақ ұлттық аграрлық университетінің ректоры, Алматы қ.; **Першукевич П.М.**, э.ғ.д., проф., РҒА академигі, Ресей ғылым академиясының Сібір федералдық агробиотехнологиялар ғылыми орталығының Сібір ауыл шаруашылығы экономикасы ғылыми-зерттеу институтының жетекшісі, Новосибирск қ.; **Петриков А.В.**, э.ғ.д., проф., РҒА академигі, А.А.Никонов ат. Бүкілресейлік Аграрлық мәселелер және информатика институтының жетекшісі, Мәскеу қ.; **Саблук П.Т.**, э.ғ.д., проф., Украинаның ұлттық аграрлық ғылымдар академиясының аграрлық экономика және азық-түлік бөлімшесінің академик-хатшысы, Киев қ.; **Сайганов А.С.**, э.ғ.д., проф., Халықаралық аграрлық білім академиясының академигі, Беларусь ҰҒА АӨК жүйелік зерттеулер Институты директорының ғылыми және инновациялық жұмыстар жөніндегі орынбасары, Минск қ.; **Сапарова Г.К.**, э.ғ.д., проф., ҚР АШҒА академигі, "Қаржылық академия", Нұр-Сұлтан қ.; **Сатыбалдин Ә.Ә.**, э.ғ.д., проф., ҚР ҰҒА, ҚР АШҒА академигі, ҚР БҒМ Ғылым комитеті Экономика институтының директоры, Алматы қ.; **Сигарев М.И.**, э.ғ.д., проф., ҚР АШҒА академигі, Қазақ АӨК экономикасы және ауылдық аумақтарды дамыту ҒЗИ, Алматы қ.; **Тіреуов Қ.М.**, э.ғ.д., проф., ҚР ҰҒА академигі, Қазақ ұлттық аграрлық университетінің бірінші проректоры, Алматы қ.; **Ушачев И.Г.**, э.ғ.д., проф., РҒА академигі, аграрлық экономика және ауылдық аумақтарды әлеуметтік дамыту федералдық ғылыми орталығының ғылыми жетекшісі - Бүкілресейлік ауыл шаруашылығы экономикасы ҒЗИ, Мәскеу қ.

1994 ж. қазан айында негізделген

Құрылтайшы - Қазақ АӨК-нің экономикасы және ауылдық аумақтарды дамыту ҒЗИ

Жаппай ақпараттандыру құралдарын тіркеу туралы Күәлік №1327, 24 мамыр 1994 ж.

Халықаралық тіркеу номері ISSN 1817 – 728X

Мерзімділігі – жылына 4 рет.

Журнал Қазақстан Республикасы білім және ғылым саласындағы бақылау Комитетінің басылымдары Тізіміне қосылған

Журнал БД РИНЦ-де орналасады. 788-12/2015 шарты 01.12.2015ж.

Жазылым индексі 76006

Редакционный совет

Главный редактор

Калиев Г.А., д.э.н., проф., Президент Академии сельскохозяйственных наук Республики Казахстан

Заместитель главного редактора

Молдашев А.Б., д.э.н., проф., академик Академии сельскохозяйственных наук Республики Казахстан

Члены редакционного совета:

Fuchs Clemens, Dr. habil, Professor for Farm Management University of Applied Sciences, г. Neubrandenburg, Germany; Анджей Ковальски, д.э.н., профессор, директор Института экономики сельского и пищевого хозяйства – Государственный исследовательский институт, г. Варшава, Польша; **Мирослава Терещук**, Институт экономики сельского и пищевого хозяйства – Государственный исследовательский институт, г. Варшава, Польша; **Акимбекова Г.У.**, д.э.н., проф., академик АСХН РК, зам. генерального директора по науке Казахского НИИ экономики АПК и развития сельских территорий, г. Алматы; **Григорук В.В.**, д.э.н., проф., академик НАН РК, АСХН РК. Казахский НИИ экономики АПК и развития сельских территорий, г. Алматы; **Гусаков В.Г.**, д.э.н., проф., академик НАН Беларуси, Председатель Президиума Национальной академии наук Беларуси, г. Минск; **Джаилов Дж.С.**, д.э.н., проф. кафедры «Экономика» Кыргызско-Турецкого университета «Манас», г. Бишкек; **Есполов Т.И.**, д.э.н., проф., академик НАН РК, АСХН РК, ректор Казахского национального аграрного университета, г. Алматы; **Першукевич П.М.**, д.э.н., проф., академик РАН, руководитель Сибирского научно-исследовательского института экономики сельского хозяйства Сибирского федерального научного центра агробιοтехнологий Российской академии наук, г. Новосибирск; **Петриков А.В.**, д.э.н., проф., академик РАН, руководитель Всероссийского института аграрных проблем и информатики им. А.А. Никонова, г. Москва; **Саблук П.Т.**, д.э.н., проф., академик-секретарь отделения аграрной экономики и продовольствия Национальной академии аграрных наук Украины, г. Киев; **Сайганов А.С.**, д.э.н., проф., академик Международной академии аграрного образования, зам. директора по научной и инновационной работе Института системных исследований в АПК НАН Беларуси, г. Минск; **Сапарова Г.К.**, д.э.н., проф., академик АСХН РК, АО "Финансовая академия", г. Нур-Султан; **Сатыбалдин А.А.**, д.э.н., проф., академик НАН РК, АСХН РК, директор Института экономики Комитета науки МОН РК, г. Алматы; **Сигарев М.И.**, д.э.н., проф., академик АСХН РК. Казахский НИИ экономики АПК и развития сельских территорий, г. Алматы; **Тиреуов К.М.**, д.э.н., проф., академик НАН РК, первый проректор Казахского национального аграрного университета, г. Алматы; **Ушачев И.Г.**, д.э.н., проф., академик РАН, научный руководитель Федерального научного центра аграрной экономики и социального развития сельских территорий - Всероссийский НИИ экономики сельского хозяйства, г. Москва.

Основан в октябре 1994 г.

Учредитель - Казахский НИИ экономики АПК и развития сельских территорий

Свидетельство о регистрации средства массовой информации № 1327 от 24 мая 1994 г.

Международный регистрационный номер ISSN 1817 – 728X

Периодичность – 4 раза в год.

Журнал включен в Перечень изданий Комитета по контролю в сфере образования и науки Республики Казахстан

Журнал размещается в БД РИНЦ. Договор № 788-12/2015 от 01.12.2015г.

Подписной индекс 76006

Editorial Council

Chief Editor

Kaliev G.A., Dr. Economics, prof., President of the Academy of Agricultural Sciences of the Republic of Kazakhstan

Deputy Chief Editor

Moldashev A.B., Dr. Economics, prof., Academician of the Academy of Agricultural Sciences of the Republic of Kazakhstan

Editorial Board Members:

Fuchs Clemens, Dr. habil, Professor for Farm Management University of Applied Sciences, Neubrandenburg, Germany; **Andrzej Kowalski**, Dr. Economics, professor, Director of the Institute of Agricultural and Food Economics - National Research Institute, Warsaw, Poland; **Mirosława Tereszczuk** Institute of Agricultural and Food Economics - National Research Institute, Warsaw, Poland; **Akimbekova G.U.**, Dr. Economics, professor, Academician of Academy of Agricultural Sciences RK, Deputy Director General on Science, Kazakh Research Institute of AIC Economy and Rural Development, Almaty; **Grigoruk V.V.**, Dr. Economics, professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Academy of Agricultural Sciences RK, Kazakh Research Institute of AIC Economy and Rural Development, Almaty; **Gusakov V.**, Dr. Economics, professor, Academician of the National Academy of Sciences of Belarus, Chairman of the Presidium of the National Academy of Sciences of Belarus, Minsk; **Dzhailov Dzh.**, Dr. Economics, prof. Department of "Economics" of the Kyrgyz-Turkish University "Manas", Bishkek; **Espolov T.I.**, Dr. Economics, prof., Academician of the National Academy of Sciences, Academy of Agricultural Sciences RK, Kazakhstan, Rector of the Kazakh National Agricultural University, Almaty; **Pershukevich P.M.**, Dr. Economics, prof., Academician of the Russian Academy of Sciences, Head of the Siberian Research Institute for Agricultural Economics of Siberian Federal Research Center for Agrobiotechnologies, Russian Academy of Sciences, Novosibirsk; **Petrikov A.V.**, Dr. Economics, prof., Academician of the Russian Academy of Sciences, Head of A.A. Nikonov Russian Institute of Agricultural Issues and Informatics, Moscow; **Sabluk P.T.**, Dr. Economics, prof., Academician-Secretary of the Department of Agricultural Economics and Food of the National Academy of Agricultural Sciences, Ukraine, Kiev; **Saihanau A.**, Dr. Economics, professor, Academician of the International Academy of Agricultural Education, Deputy Director on Research and Innovation of the Institute for System Studies in AIC, National Academy of Sciences, Belarus, Minsk; **Saparova G.K.**, Dr. Economics, professor, Academician of Academy of Agricultural Sciences RK, JSC "Financial Academy", Nur-Sultan; **Satybaldin A.**, Dr. Economics, professor, Academician of the National Academy of Sciences RK, Academy of Agricultural Sciences RK, Director of the Institute of Economics, Committee of Science, Ministry of Education and Science RK, Almaty; **Sigarev M.I.**, Dr. Economics, professor, Academician of Academy of Agricultural Sciences RK, Kazakh Research Institute of AIC Economy and Rural Development, Almaty; **Tireuov K.M.**, Dr. Economics, professor, Academician of the National Academy of Sciences RK, First Vice-Rector of the Kazakh National Agrarian University, Almaty; **Ushachev I.G.**, Dr. Economics, professor, Academician of the Russian Academy of Sciences, Scientific Supervisor at the Federal Scientific Center of Agricultural Economics and Social Development of Rural Territories - Russian Research Institute of Agricultural Economics, Moscow.

Founded in October 1994

Founder - Kazakh research Institute of economy of AIC and rural development

Certificate of registration of mass media No. 1327 from May 24, 1994

International registration number ISSN 1817 - 728X

Frequency of publication - 4 times per year.

The journal is included in the List of publications of the Control Committee in the field of Education and Science of the Republic of Kazakhstan

The journal is placed into BD RINC. Agreement No. 788-12/2015 from 01.12.2015

Subscription index 76006

МАЗМҰНЫ

Аграрлық саясат: іс жүзіне асыру механизмі

Ғ.Ү. Әкімбекова, А.Б. Баймуханов, Ұ.Р. Қасқабаев Астықтың және оны қайта өңдеу өнімдерінің өзіндік құнын төмендету: салалық және аймақтық ерекшеліктері	11
О.В. Мишулина, Н.С. Горелова, Н.А. Баранова Маржалық талдау негізінде аграрлық өндірістің экономикалық нәтижелілігін бағалау	17
Л.Қ. Кайдарова, Ш.Ж. Рахметуллина, Ж.Е. Есильбаева АӨК кәсіпорындарын дағдарысқа қарсы басқару	24
А.М. Алшынбай, М.У. Дуйсемалиева, А.Б. Отарбаева Аграрлық секторда инновацияларды енгізудің шетелдік тәжірибесі.....	33
Д.Н. Шайкин, Ж.Ж. Омаров, Д.О. Әбутәліп Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешеніндегі инвестициялық ортаның қалыптасуын статистикалық бағалау.....	40
С.Т. Жұмашева, А. Мұханова, Ж.Б. Смағұлова Цифрландыру Қазақстан аграрлық өндірісінің инновациялық әлеуетінің негізі ретінде	45
Р.Қ. Конуспаев, Т.Ж. Демесінов, Т.А. Таипов Қазақстан Республикасының АӨК-дегі аутсорсингтік қатынастар	53
Ж.С. Булхайрова, Г.Н. Сулейменова, А.А. Орынбасарова Органикалық ауыл шаруашылығы: Қазақстандағы шындық пен перспективалар	60
А.И. Сабирова Қазақстан Республикасының әртүрлі табиғи-ауыл шаруашылық аймақтарында ауылдық аумақтарды ұйымдастыру әдістері.....	66
Г.Ж. Азретбергенова, А.О. Сыздықова, Б.Б. Бимендеев Қазақстан өңірлеріндегі аграрлық сектордың экономикалық тиімділігін арттыру	75
А.К. Тусаева, Б.Ж. Утеев, А.С. Нургожаев Қазақстан Республикасы Алматы облысының ауыл шаруашылығы өндірісіндегі цифрлық технологиялар	82
Б.Ш. Сыздықов, А.Қ. Шәріпов, А.Б. Әбілқасым Қазақстанның Түркістан облысы агроөнеркәсіптік кешенінің бәсекеге қабілеттілігі	89
А.А. Ниязбаева, А.Қ. Отешова Қазақстан Республикасының Ақтөбе облысындағы аграрлық өнім өндірісінің даму үрдістері	99
Г.А. Жадигерова, С.С. Ахметова, Н.К. Саркулова Зияткерлік меншік аудитін ұйымдастыру	106

Шаруашылық жүргізудің экономикалық механизмі

Қ.Т. Аленова, Б.С. Утибаев, Д.Т. Ахметова Қазақстанның Ақмола облысы "Ақтық" Агрофирмасы" АҚ мысалында ауыл шаруашылығы кәсіпорнын басқару.....	112
Е.Е. Гриднева, Г.Ш. Қалиақпарова, Н.М. Калманова Қазақстан Республикасындағы мал шаруашылығын дамыту: мәселелері және оларды шешу жолдары.....	119

Азық-түлік өнімдері рыногы

Г.К. Джолдасбаева, Л.М. Есахметова Астық өңдеу кәсіпорындары өнімінің экспорты	126
Ш.И. Каркинбаева, К.А. Кирдасинова, К.К. Байгабулова Еуропа елдеріндегі тағам өнеркәсібі: қазіргі жағдайы мен болашағы	133

Кооперацияны дамыту, өндіріс құралдары рыногы

- Д. Абдраимова, Э. Дарибаева**
Қазақстанның АӨК-дегі кластерлік тәсіл: әдіснамалық аспект 140

Табиғат пайдалану экономикасы

- А.Н. Жилдикбаева, Л.А. Глушань**
Қазақстан Республикасы Алматы облысының қала маңындағы аймағында жер пайдаланудың ерекшеліктері 147

Ауылдың әлеуметтік проблемалары

- Ч.Ү. Әкімбекова, Г.И. Ахметова, Г.Ж. Нигметова**
Қазақстанның аграрлық секторында халықты жұмыспен қамтудың өзекті мәселелері 154
- С.В. Беспалый, Қ.Қ. Абуов, Л.И. Кашук**
Қазақстан Республикасы Павлодар облысының ауылдық аумақтарындағы стандартты емес жұмыспен қамту 163
- М.С. Юркова, Ч.Ү. Әкімбекова, Г.А. Ермакова**
Ауылдық жерлердегі демографиялық процестер (Ресей Федерациясының Саратов облысы мысалында) 171

Сөз жас ғалымдарға

- Г.С. Нұртазина**
Азық-түлік өнімдерінің қауіпсіздігін бақылаудың шетелдік жүйесі: ЕО тәжірибесі 179
- С.М. Кахарманова**
Қазақстанда азық-түлікпен қамтамасыз ету жүйесін жетілдіру 187
- А.М. Дүйсебаева**
Қазақстан Республикасының ұн тарту саласы 194

СОДЕРЖАНИЕ

Аграрная политика: механизм реализации

Г.У. Акимбекова, А.Б. Баймуханов, У.Р. Каскабаев Снижение себестоимости зерна и продуктов его переработки: отраслевые и региональные особенности	11
О.В. Мишулина, Н.С. Горелова, Н.А. Баранова Оценка экономической результативности аграрного производства на основе маржинального анализа	17
Л.К. Кайдарова, Ш.Ж. Рахметуллина, Ж.Е. Есильбаева Антикризисное управление предприятиями АПК	24
А.М. Алшынбай, М.У. Дуйсемалиева, А.Б. Отарбаева Зарубежный опыт внедрения инноваций в аграрном секторе	33
Д.Н. Шайкин, Ж.Ж. Омаров, Д.О. Абуталип Статистическая оценка формирования инвестиционной среды в агропромышленном комплексе Республики Казахстан	40
С.Т. Жумашева, А. Муханова, Ж.Б. Смагулова Цифровизация как основа инновационного потенциала аграрного производства Казахстана	45
Р.К. Конуспаев, Т.Ж. Демесинов, Т.А. Таипов Аутсорсинговые отношения в АПК Республики Казахстан.....	53
Ж.С. Булхайрова, Г.Н. Сулейменова, А.А. Орынбасарова Органическое сельское хозяйство: реалии и перспективы в Казахстане.....	60
А.И. Сабирова Методы организации приаульных территорий в различных природно-сельскохозяйственных зонах Республики Казахстан	66
Г.Ж. Азретбергенова, А.О. Сыздыкова, Б.Б. Бимендеев Повышение экономической эффективности аграрного сектора в регионах Казахстана	75
А.К. Тусаева, Б.Ж. Утеев, А.С. Нургожаев Цифровые технологии в сельскохозяйственном производстве Алматинской области Республики Казахстан	82
Б.Ш. Сыздыков, А.К. Шарипов, А.Б. Абилкасым Конкурентоспособность агропромышленного комплекса Туркестанской области Казахстана..	89
А.А. Ниязбаева, А.К. Отешова Тенденции развития производства аграрной продукции в Актюбинской области Республики Казахстан	99
Г.А. Жадигерова, С.С. Ахметова, Н.К. Саркулова Организация аудита интеллектуальной собственности	106

Экономический механизм хозяйствования

К.Т. Аленова, Б.С. Утибаев, Д.Т. Ахметова Управление сельскохозяйственным предприятием на примере АО «Агрофирма «Актык» Акмолинской области Казахстана	112
Е.Е. Гриднева, Г.Ш. Калиакпарова, Н.М. Калманова Развитие животноводства в Республике Казахстан: проблемы и пути их решения	119

Рынок продовольственной продукции

Г.К. Джолдасбаева, Л.М. Есахметова Экспорт продукции зерноперерабатывающих предприятий	126
Ш.И. Каркинбаева, К.А. Кирдасинова, К.К. Байгабулова Пищевая промышленность в Европейских странах: современное состояние и перспективы...	133

Развитие кооперации, рынок средств производства

Д. Абдраимова, Э. Дарибаева Кластерный подход в АПК Казахстана: методологический аспект	140
---	-----

Экономика природопользования

А.Н. Жилдикбаева, Л.А. Глушань Особенности землепользования в пригородной зоне Алматинской области Республики Казахстан	147
--	-----

Социальные проблемы села

Ч.У. Акимбекова, Г.И. Ахметова, Г.Ж. Нигметова Актуальные вопросы занятости населения в аграрном секторе Казахстана	154
С.В. Беспальй, К.К. Абуов, Л.И. Кашук Нестандартная занятость в сельских территориях Павлодарской области Республики Казахстан	163
М.С. Юркова, Ч.У. Акимбекова, Г.А. Ермакова Демографические процессы в сельской местности (на примере Саратовской области Российской Федерации)	171

Слово молодым ученым

Г.С. Нуртазина Зарубежная система контроля безопасности пищевой продукции: опыт ЕС	179
С.М. Кахарманова Совершенствование системы продовольственного обеспечения в Казахстане	187
А.М. Дуйсебаева Мукомольная отрасль Республики Казахстан.....	194

CONTENT

Agricultural policy: mechanism of implementation

G.U. Akimbekova, A.B. Baymuhanov, U.R. Kaskabaev Cost reduction of grain and its processed products: industry and regional features	11
O.V. Mishulina, N.S. Gorelova, N.A. Baranova Assessment of economic performance of agricultural production based on marginal analysis	17
L.K. Kaidarova, Sh. Zh. Rakhmetullina, J.E. Esilbaeva Anti-crisis management of AIC enterprises	24
A.M. Alshynbay, M.U. Duysemaliyeva, A.B. Otarbayeva Foreign experience of introducing innovations in agricultural sector	33
D.N. Shaikin, Zh.Zh. Omarov, D.O. Abutalip Statistical assessment of formation of investment environment in agro-industrial complex of the Republic of Kazakhstan	40
S.T. Zhumasheva, A. Mukhanova, Zh.B. Smagulova Digitalization as the basis of innovative potential of agricultural production in Kazakhstan	45
R.K. Konuspayev, T.Zh. Demessinov, T.A. Taipov Outsourcing relations in AIC of the Republic of Kazakhstan	53
Zh.S. Bulkhairova, G.N. Suleimenova, A.A. Orynassarova Organic agriculture: realities and prospects in Kazakhstan	60
A.I. Sabirova Methods of organizing near-aul territories in various natural and agricultural zones of the Republic of Kazakhstan	66
G. Azretbergenova, A.O. Syzdykova, B.B. Bimendeev Increasing economic efficiency of agricultural sector in the regions of Kazakhstan	75
A.K. Tusayeva, B.Zh. Uteev, A.S. Nurgozhayev Digital technologies in agricultural production of Almaty region of the Republic of Kazakhstan.....	82
B.Sh. Syzdykov, A.K. Sharipov, A.B. Abilkasym Competitiveness of agro-industrial complex of Turkestan region of Kazakhstan	89
A.A. Niyazbayeva, A.K. Oteshova Development trends in production of agricultural products in Aktobe region of the Republic of Kazakhstan	99
G.A. Zhadigerova, S.S. Akhmetova, N.K. Sarkulova Organization of auditing of intellectual property	106

The economic management mechanism

K.T. Alenova, B.S. Utibaev, D.T. Ahmetova Agricultural enterprise management based on the example of "Agrofirm "Aktyk" JSC in Akmola region of Kazakhstan	112
Y.E. Gridneva, G.Sh. Kaliakparova, N.M. Kalmanova Development of livestock production in the Republic of Kazakhstan: problems and solutions	119

Food products market

G. Dzholdasbaeva, L.M. Yesakhmetova Export of grain processing enterprises' products	126
Sh.I. Karkinbaeva, K.A. Kirdasinova, K.K. Baigabulova Food industry in European countries: current state and prospects	133

Development of cooperation, production means market

D. Abdraimova, E. Daribayeva Cluster approach in AIC of Kazakhstan: methodological aspect	140
---	-----

Environmental economics

A.N. Zhildikbayeva, L.A. Glushan Features of land use in suburban area of Almaty region of the Republic of Kazakhstan	147
---	-----

Social issues of the village

Ch.U. Akimbekova, G.I. Akhmetova, G.Zh. Nigmatova Relevant issues of employment in agricultural sector of Kazakhstan	154
S.V. Bepalyy, K.K. Abuov, L.I. Kashuk Non-standard employment in rural areas of Pavlodar region of the Republic of Kazakhstan	163
M.S. Iurkova, Ch.U. Akimbekova, G.A. Ermakova Demographic processes in rural areas (based on the example of Saratov region of the Russian Federation)	171

Words of young scientists

G.S. Nurtazina Foreign food safety control system: EU experience	179
S.M. Kakharmanova Improvement of food supply system in Kazakhstan	187
A.M. Duisebayeva Flour-milling industry of the Republic of Kazakhstan	194

лығының дамуына, оның бәсекеге қабілеттілігіне, ішкі нарықты өніммен қамтамасыз етуге және экспорттық әлеуеттің дамуына келесідей факторлар кедергі келтіреді: өнімділіктің және асыл тұқымды ірі қара мал санының төмен болуы, жемшөппен қамтамасыз етудің жеткіліксіз деңгейі, оларды ұстап-күту жағдайы төмендігі, ірі қара малдың ұсақ жеке меншік иелерінде шоғырлануы, ет өнімдерінің көлеңкелі нарығы және «шаруалық мал сою», ветеринарлық қызметтің қанағаттанарлықсыз болуы.

Зерттеу материалдары мен әдістері.

Зерттеудің мақсаты – ет және ет өнімдерін өткізу нарықтарын зерттеу, ішкі нарықты қамтамасыз ету, экспорттық әлеуетті бағалау және оны арттыру факторларын анықтау. Зерттеудің нақты мақсатына сүйене отырып, келесідей міндеттер қойылды: Қазақстандағы мал шаруашылығы өнімдерін экспорттаудың қазіргі жағдайын қарастыру, оның қазіргі даму бағытына талдау жасау; отандық өнімнің экспорттық әлеуетіне кедергі болатын мәселелерді анықтау, отандық ет өнімдерінің бәсекелестік артықшылықтарын анықтау; жоғары сапалы, экологиялық таза тамақ өнімі ретінде Қазақстандағы мал шаруашылығының әлеуеттік мүмкіндіктерін ашу. Тақырыптың жаңалығы – отандық ет нарығының халықаралық нарықтағы бәсекеге қабілеттілігінің жаңа мүмкіндіктерін зерттеу, ет және ет өнімдерінің экспорттық әлеуетін жоғарылатудың кейбір мәселелерін шешу және етті ірі қара малды экспортқа жеткізудің негізгі бағыттарын айқындау.

Отандық мал шаруашылығының экспорттық әлеуеті мүмкіндіктерін зерттеу кезінде келесідей экономикалық зерттеу әдістер қолданылды: үлгілеу әдісі – ауыл шаруашылығының басым саласының бірі ретінде мал шаруашылығын дамытудың үлгісі ұсынылды, статистикалық әдістер – ұсынылған статистикалық мәліметтер көмегімен саланың дамуы мен келешегіне талдау жүргізілді, ел аймақтарының деректерін талдауда экономикалық-математикалық әдіс, қорытындылар жасау кезінде эксперименттік және басқа әдістер қолданылды.

Нәтижелер және оларды талқылау.

Ел экономикасында мал шаруашылығы саланың барлық ауыл шаруашылық өнімдерінің 45%-ын құрайтын жетекші ауыл шаруашылық секторы болып қала береді. Еліміздің мал шаруашылығы кешені ішкі нарықты және ет экспортын едәуір ұлғайтуды қамтамасыз ету үшін барлық табиғи және экономикалық жағдайларға ие.

Республикада мал шаруашылығы өнімдерінің экспортын ұлғайту үшін үлкен ішкі резервтің болғанына қарамастан, сиыр мен қой етіне деген ішкі қажеттіліктермен Қазақстанның өзін-өзі қамтамасыз ету деңгейі әлсіз.

2019 жылы 156 мың бас ірі қара мал экспортталды. Етті негізгі сатып алушы – Өзбекстан. Өткен жылы оның сатып алу көлемі 121,6 мың ірі қара мал басын құрады, бұл барлық жылдық жеткізілімнің 78%-ын құрайды. Өзбекстан ұсақ мал сатып алады. 264 мыңға жуық қой, оның жартысынан көбісі төлдейтін мал, 200 мыңнан астам қой (76%) көрші елге экспортталды.

Етті сатып алатын ірі сатып алушының бірі Армения болып табылады, 2019 жылы жеткізілім 14% құрады. РФ 21,5 мың мал басын сатып алды (8,1%), Әзербайджан – 18 мың (6,7%), Иран – 12 мыңға жуық (4,5%) [1].

Малды жаппай экспорттаудың теріс салдары ет пен ет өнімдері бағасының өсуі болды, бұл өз кезегінде қазақстандық ет өңдеу кәсіпорындары мен бордақылау алаңдарының жүктемесінің төмендеуіне әкелді. 2019 жылы олар орташа өз қуаттарының жартысынан азын жүктеді.

Қазақстандағы ірі ет өндіретін, белгілі бір қиындықтарды көріп отырған кәсіпорындар «KazBeef LTD», ТОО «Кублей», «Казмяспродукт», «Бижан», «Импаер фуд», «Beefstream», «Мерке-ет», «Meat Processing and Service» және т.б. болып табылады. Бұл кәсіпорындардың әрі қарай дамуының негізгі мәселелері келесілер болып табылады [2]:

- өңдеуге арналған шикізат пен айналым қаражаттарының тапшылығы, кәсіпорындардың жұмыс жүктемесінің жеткіліксіздігі, мал экспортының деңгейінің жоғары болу нәтижесінде ол 30-40% құрап отыр;

- «шаруалық мал сою». Мал сою үйде, аулада жүргізіледі. Оның жүзеге асырылуы еш жерде тіркелмейді, статистика жүргізілмейді, өйткені етті ұсақ алыпсатарларға немесе көршілерге, таныстарға және т.б. сатуға болады. Сәйкесінше, ешқандай салық туралы айту мүмкін емес. Бұлайша мал сою мен сату санитарлық-эпидемиологиялық ережелерді сақтамай жүзеге асырылуы мүмкін және басқа жағымсыз салдары болуы мүмкін.

Саланы дамытуға жыл сайын шамамен 116 миллиард теңге бөлінеді, оның ішінде асыл тұқымды мал шаруашылығын дамытуға 60 миллиард теңге, мал шаруашылығы өнім өндірісін дамытуға 56 миллиард теңге

Экономический механизм хозяйствования

бөлінеді. Соған қарамастан, саланың негізгі мәселесі шикізат ресурстарының тапшылығы болып табылады [3].

Қазақстан Республикасының Аграрлық өнеркәсіптік кешенді дамытудың 2017-2021 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасымен өңделген өнім экспортын 2,5 есеге арттыру міндеті қойылғандығын айта кетуге қажет.

Ет және ет өнімдерін экспорттау жоспары орындалмай отыр. ҚР Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитетінің

мәліметінше, 2019 жылы 2018 жылмен салыстырғанда төрттен бір бөлікке артық экспортталды, сыртқы нарыққа 22,6 мың тонна ет жеткізілді, ал жоғары деңгейдегі қайта өңдеу өнімдері – шұжықтар, ет консервілері, ысталған ет және басқа өнімдер – барлығы 3,4 мың тоннаны құрады. Салыстыратын болсақ: дәл осы кезеңде Қазақстанға ет импорты бірден 203,2 мың тоннаны, ет өнімдері – 49,1 мың тоннаны құрады (1 кесте).

1 кесте – 2018-2019 жж. ет және ет өнімдерінің экспорты мен импорты (тонна)

Мал шаруашлығы өнімі	2018		2019	
	Экспорт	Импорт	Экспорт	Импорт
ІҚМ еті, балғын және салқындалатын	3659,3	2049,6	1608,6	9900,6
ІҚМ еті, мұздатылған	1051,7	13129,9	3962,4	15922,4
Шошқа	433,1	2008,8	793,6	1681,8
Қой және ешкі	3046,4	93,4	2503,5	26,1
Жылқы, қашыр, есек немесе қарта қашыр еті	0,7	2421,2	-	2553,3
Ет және үй тауығының тағамдық сорпалық өнімдері	8557,8	191752,5	13721,7	173148,4
Еттің барлығы	16749,0	211455,4	22589,8	203232,5
Ет өнімдерінің барлығы	4144,8	40960,8	3422,7	49130,4
Ет және ет өнімдерінің барлығы	20893,8	252416,2	26012,5	252362,9

Ескерту: [4] ақпараттың негізінде құрастырылған.

Қазақстанға 2018-2019 жылдары шындығында, экспортқа қарағанда 9 есе көп ет және 15 есе көп ет өнімдері әкелінді. Осылайша, бұл секторда экспортқа дайын өнімнің орнына шикізат жіберу үрдісі байқалады.

Қазақстанда тірі салмақ киллограмына есеппен, малды бордақылау мен өндіру шығындары салыстырмалы түрде арзан (2 кесте).

2 кесте – Малды бордақылау мен өндіру шығындары (тірі салмақ киллограмына есеппен АҚШ долл.)

Елдер	Шығындар	
	Өндіріс	Бордақылау
Қазақстан	0,7	1,43
Украина	1,1	1,58
Ресей	3,7	1,59
Қытай	3,8	3,3
Аргентина	1,5	2,0
Австралия	1,6	2,0
Бразилия	2,0	2,5

Ескерту: [5] ақпараттың негізінде құрастырылған.

Сиыр етін өндіретін елдермен салыстырғанда, Қазақстанның ішкі нарығындағы сиыр етінің бағасы төмен және орташа бір килограмы 5,1 долларды құрайды. Сонымен қатар Ресей және Бразилияда баға төмен. Ресейде сиыр етінің әртараптан-дырылған өндірісі жоқ, оларда өндіріс тігінен интеграцияланған, жоғарыда барлық өндірістік шығындар мен үдерістерді арзан

етіп отыратын ірі бордақылау алаңдары бар. Бразилияда бұл өндіріс көлемі үлкен, мұнда ет нарығы толы. Сиыр етінің орташа бағасы бір килограмм үшін 4-4,2\$ құрайды.

Еуропалық Одақ елдерінде, Австрия мен Аргентинада, АҚШ пен Канадада, сондай-ақ Қытайда сиыр етінің бір килосының бағасы орташа есеппен 5,2 доллардан 8,5 долларға дейін құрайды.

Қазақстанда қой өсіру әлем елдері арасында бәсекеге қабілетті, шығын көрсеткіші – тірі салмақтың әр килограммы үшін 1,4 долларды құрайды. Біздің елге бәсекелес ел – бұл Жаңа Зеландия, мұнда бұл көрсеткіш килограмға 1,5 долларды құрайды. Австрияда әр килограмм 2,3 долларға түседі, олар жоғары сапалы қозыны өсіру мен бордақылауға мамандандырылған. Испания, Франция және Ирландия сияқты елдер орта есеппен алғанда қой өсіруге бір килограммына 3,5-5 доллар шығын жұмсайды. Еуропа елдерінің ішінде Испаниядағы қой мен қозы етінің ең қымбаты – бір килограммы үшін 6 және 7,8 долларды құрайды [қараңыз 5].

Мемлекеттік қолдау шараларына қарамастан, мал шаруашылығына қатысты мәселелер шешілмей қалуда. Саланың дамуын тежейтін негізгі себептер жемшөп өндіру мәселесі болып табылады. Қазақстанның аумағы үлкен болуына және аграрлық өнеркәсіптік кешенді дамыту үшін қолайлы климаттық жағдайдың болуына қарамастан, мал шаруашылығы бөлігінде мал жаюға қолайлы алаңдардың жеткіліксіздігі байқалады.

Бәсекеге қабілетті, экологиялық таза мал шаруашылығы өнімдерін шығаруға мүмкіндік беретін табиғи жайылымдарда жыл бойы мал жаю қиын. Мал жаю көктем мен жазда жүзеге асырылады, жылдың басқа кезеңдерінде малға жемшөп қажет. Жайылымдық жерлердің 60%-ында су қоймалары жоқ, бұл оларды жайылымда пайдалану мүмкіндігін төмендетеді. Сонымен қатар, қыста және көктемде мал бордақылау мақсатында жемшөп дақылдарын өсіруге арналған егістік жерлердің саны жеткіліксіз. Егістік алқаптары көбінесе майлы дақылдар мен жемшөп дақылдарын өсіру үшін пайдаланылады. Жемшөпті дайындау технологиясындағы, сонымен бірге оларды сақтау және дайындама жасау кезіндегі бұзылыстарға байланысты жемшөп сапасы төмен болатындығын айта кету қажет [6].

Қазақстанда жайылымның әр гектарына сиыр етінің өндірісі 5 кг-нан төмен болып келеді, ал бұл көрсеткіш Уругвайда – 45 кг, Жаңа Зеландияда – 60 кг, Канадада – 80 кг құрайды. Австралияда жайылымның қайтарымы шамамен 10 кг құрайды. Сиыр еті өндірісінің өсімі жайылымдық жерлерді пайдалану тиімділігі артқан жағдайда мүмкін болады. Бүгінгі таңда отандық жайылымдардың өнімділігін арттырудың дәстүрлі әдістері: олардағы жүктеме нормасын реттеу, суару және жайылымдардың ай-

налуын енгізу, сақтандыру резервтерінің қорын құрумен қатар, отандық ауыл шаруашылық ғалымдары негізгі критерий ретінде өнімділік пен жайылымдық жемшөп сапасы қолданылатын жайылымдық жерлерге кешенді бағалау жүргізудің инновациялық әдістемесін ұсынады.

Келесі мәселе – өнімділігі жоғары мал басының аздығы, мал шаруашылығы өнімдерін өңдеудің жоғары технологиялары мен техникаларының болмауы, оларды ұстап-күту жағдайының нашар болуы.

Мал шаруашылығы саласы қалдықсыз, сондықтан мал шаруашылығы өнімдерінің барлық түрлерін кешенді ұтымды пайдалану мәселесіне түбегейлі жаңа көзқарастар қажет, бұл шикізат пен дайын өнімді өндіруде жаңа бағыттардың дамуына ықпал ететін (ет өңдеу кәсіпорындарында сүйектерді өңдеудің ресурс үнемдейтін технологияларын енгізу мүмкіндігі, мүйізді, тұяқты, жүнді ақуызды мал азығын өндіру үшін ресурстар көзі ретінде пайдалану; қанды өнеркәсіптік өңдеудің балама әдістері) қайталама шикізатты қайта өңдеуге қатысты [7].

Мал шаруашылығы саласын дамыту үшін халықаралық стандарттарға сәйкес келетін және заманауи цифрлық компьютерлік технологияларды қолдануға негізделген инновациялық жобаларды – биржаларды республиканың аймақтарында (Оңтүстік, Солтүстік, Шығыс, Батыс Қазақстанда) дамыту маңызды рөл атқаруы керек. Біздің пікірімізше, бұл биржалар ет пен ет өнімдерін сатып алу мен сатуға нарықтың барлық қатысушыларын, сондай-ақ малды бордақылау және өсірумен айналысатын мамандандырылған фермаларды қамтитын болады, бұл қолайлы бизнес серіктестігін құрып, шағын және орта мал фермаларының ірі фермалармен бәсекелесуіне мүмкіндік береді.

Аймақтарда биржалар құрудың оң нәтижесі келесілерден тұрады: үй шаруашылығында жоспардан тыс мал союдың қысқаруы; бордақылау кешендері мен ет комбинаттарының ауыл шаруашылығындағы малдарды осы жерде шоғырландырып, малды ірі партиялармен алып кету мүмкіндігіне ие болады [8].

Қазақстан Республикасы ел халқын ауыл шаруашылық өнімдерімен толық қамтамасыз ете алады, ол үшін барлық мүмкіндіктер мен жағдайлар бар. Халықтың сатып алу қабілеті сатылатын тағамның экономикалық қолжетімділігімен шектелген. Үкімет дағдарысқа қарсы саясат аясында

бағаларды ұстап тұру үшін түрлі шаралар қабылдауда.

Қазақстанда мал шаруашылығын дамыту үшін келесідей шаралар қажет.

Жоғары оқу орындарымен ғылым, ҒЗИ және мал шаруашылығын дамытумен айналысатын кәсіпорындармен серіктестік орнату облысында:

- жоғары оқу орындары, ҒЗИ мен өндіріс арасындағы қатынастарға бағытталған, қажетті мәліметтермен интеграцияланған ақпараттық жүйені құру;

- асыл тұқымды мал шаруашылығын – асылдандыру орталықтарын қалпына келтіру;

- мал шаруашылығының қайталама шикізатын әрі қарай тәжірибеде пайдалануды жүзеге асыру және зерттеулерді дамыту;

- аймақ бойынша жемшөп өндірудің және өңдеудің инновациялық технологияларын және оларды әр түрлі ауыл шаруашылық жануарларына қолдану модельдерін әзірлеу;

- экологиялық таза өнім алу технологияларын, жергілікті дәстүрлер мен мәдениетті сақтау, сондай-ақ аға буыннан мұра болып қалған оң тәжірибелерді пайдалану.

Ресурстық қамтамасыз ету облысында:

- ◆ жоғары кәсіби және өнімділігі жоғары еңбекті пайдалану;

- ◆ фермалар мен мал шаруашылығы кешендерінде материалды-техникалық базаны жаңартуға қолдау көрсету;

- ◆ мал шаруашылығымен айналысатын өндірушілерге кеңес жүргізу облысында маркетингтік саясатты кеңейту.

Отандық ет және ет өнімдерінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін қажет:

- халықаралық нарықтарда өнімді жылжытуды және тиімді басқаруды маркетингтік қамтамасыз ету: логистика және баға ұсынысы, толыққанды жарнамалық компания, премиалды сегменттегі алдыңғы қатарлы маркетингтік стратегия;

- ірі бордақылау алаңдарында алдыңғы қатарлы инновациялық технологияларды енгізу негізінде ет өнімділігін арттыру;

- бәсекеге қабілетті аймақтық мал шаруашылығы кластерін құру.

Тұжырымдар.

Мал шаруашылығы саласының даму тиімділігін және отандық мал шаруашылығының экспорттық әлеуетін арттыру үшін келесідей бағыттар қажет:

1. Сала өнімдерін экспорттаушыларды, ең алдымен, әлемдік нарыққа шығару, оларды сертифициттау, ветеринарлық қау-

іпсіздік шараларын күшейту, логистикалық шығындарды азайту тұрғысынан мемлекеттік қолдау құралдарын жетілдіру.

2. Ақпараттық, кеңес беру, құқықтық, маркетингтік және басқа қолдауды, оның ішінде экспорттық операцияларды қолдауды көрсететін халықаралық ұйым мәртебесі бар ұлттық экспорттық орталық құру [9].

3. Келесі мәселелерді шешуге мүмкіндік беретін мал және басқа да мал шаруашылығы өнімдерінің биржасын құру: малды бордақылау және сою орындарына тасымалдаумен байланысты логистикалық мәселелер және өз ресурстарын ұтымды пайдалана отырып, мал базарына тауар өндірушілердің қолжетімділігі және көлік шығындарының қысқаруы; мал шаруашылығы өнімдерін стандарттауға қойылатын талаптардың қатаюы; биржаның барлық контрагенттерінің өзара байланысының нығаюы, сонымен қатар тауар таратушылар арасында кірісті әділ бөлудің орындалуы; мал және мал шаруашылығы өнімдеріне әділ баға белгіленеді, бұл өнімнің сапасын арттырады және бағасын төмендетеді.

4. Мал шаруашылығын дамытуда кадрлық мәселелерді шешу: саланы дамытудың жаңа әдістері мен технологияларына қызығушылық білдіретін сауатты бәсекеге қабілетті мамандар қажет.

Әдебиеттер тізімі

1 Қазақстан – крупнейший импортер мяса (2020) [Электронный ресурс] URL: <http://www.yvision.kz/post/850325> (дата обращения: 20.02.2020).

2 МСХ РК: вопросы переработчиков мяса не останутся без внимания (2020) [Электронный ресурс] URL: <http://www.moa.gov.kz/ru/post/673> (дата обращения: 20.02.2020).

3 Кенжегулова, А. Нарасчиваем мясо. (2020). [Электронный ресурс] URL: <http://www.kazpravda.kz> (дата обращения: 20.02.2020).

4 Экспорт и импорт Республики Казахстан по мясу и мясопродуктам. Статистические показатели (2020). [Электронный ресурс] URL: <http://www.moa.gov.kz/ru/post/673> (дата обращения: 20.02.2020).

5 Зачем Всемирный банк даст Казахстану \$500 млн (2018). [Электронный ресурс] URL: <http://kapital.kz/economic/72800/zachem-vsemirnyy-bank-dast-kazakhstanu-500-mln.html> (дата обращения: 25.03.2020).

6 Шуленбаева, Ф.А. Проблемы и перспективы развития отрасли животноводства / Ф.А. Шуленбаева, С.Т. Окутаева, К.М. Маденова // Проблемы агрорынка. - 2018. - №2. - С. 159-160.

7 Конурбаева, Ж.Т. Международная практика использования вторичного сырья в отрасли животноводства / Ж.Т. Конурбаева, О.К. Денисова, А.М. Закимова // Проблемы агрорынка. - 2019. - №2. - С. 138-145.

8 Шукуров, А.К. Создание биржи скота и ее влияние на развитие животноводства в западном регионе Казахстана / А.К. Шукуров, Б.М. Шукурова // Проблемы агрорынка. - 2018. - №2. - С. 162-168.

9 Шукуров, А.К. Оценка и перспективы экспортного потенциала продукции животноводства республики Казахстан / А.К. Шукуров, Б.М. Шукурова // Проблемы агрорынка. - 2019. - №4. - С. 40-46.

References

1 Kazakhstan is the largest meat importers (2020) [Electronic resource] URL: <http://www.yvision.kz/post/850325> (date of access: 02.20.2020).

2 Ministry of Agriculture of the Republic of Kazakhstan: issues of meat processors will not be left without attention (2020) [Electronic resource] URL: <http://www.moa.gov.kz/ru/post/673> (date of access: 02.20.2020).

3 Kenzhegulova, A. We grow to meat. (2020). [Electronic resource] URL: <http://www.kazpravda.kz> (date of access: 02.20.2020).

4 Export and import of the Republic of Kazakhstan on meat and meat products. Statistical

indicators (2020) [Electronic resource] URL: <http://www.moa.gov.kz/ru/post/673> (date of access: 02.20.2020).

5 Why the World Bank providing Kazakhstan \$ 500 million (2018) [Electronic resource] URL: <http://www.kapital.kz/economic/72800/zachem-vsemirnyy-bank-dast-kazakhstanu-500-mln.html> (date of access 25.03.2020).

6 Shulenbaeva, F.A. Problems and prospects of livestock sector development / F.A. Shulenbaeva, S.T. Okutaev, K.M. Madenova // Problems of AgriMarket. - 2018. - No. 2. - P. 159-160.

7 Konurbaev, J.T. International practice of using secondary raw materials in the livestock industry/ J.T. Konurbaev, O.K. Denisova, A.M. Zakimova // Problems of AgriMarket. - 2019. - No. 2. - P. 138-145.

8 Shukurov, A.K. Establishment of livestock exchange and its impact on the livestock development in the western region of Kazakhstan / A.K. Shukurov, B.M. Shukurova // Problems of AgriMarket. - 2018. - No. 2. - P. 162-168.

9 Shukurov, A.K. Assessment and prospects of the livestock products export potential of the Republic of Kazakhstan / A.K. Shukurov, B.M. Shukurova // Problems of AgriMarket. - 2019. - No. 4. - P. 40-46.